

Inštitucionalizovanie každodenného života: továrenské smernice

Ak bol jadrom disciplinárnej moci regulujúcej továrenský život časový rozvrh, tak jadrom časového rozvrhu boli továrenské smernice. Prísny rozvrh potreboval prísneho dozorca. Samotná modalita moci bola mimoriadne despotická, ospravedlňovalo ju však obrovské množstvo aj charakter pracujúcich, ktorých bolo treba riadiť. V továrni pracovalo viac ako päťsto robotníčok a robotníkov, ktorí pochádzali z rôznych miest, hovorili rôznymi nárečiami, mali rôzne zvyky, správanie, štandardy. Na to, aby disciplinárny stroj túto hete-

rogénnu skupinu migrantiek a migrantov usporiadal do súboru so štandardizovaným správaním a aby zo zmätených myslí vytvaroval disciplinovanú dušu, bolo nutné zakoreniť v pracujúcich techniky moci. Potreboval tiež nestranný a spravodlivý legislatívny stroj, ktorý by nastavil nezaujaté pravidlá správania a jasne stanovil odmeny a tresty. Vzniklo univerzum trestov a odmien, v ktorom každá vedela, čo má robiť a ako.

Od nových robotníčok sa vyžadovalo, aby si pred začiatkom práce v dielni prečítali príručku s továrenskými smernicami. Ale pravidlá sa často opakovali a napomenutia sa niekedy vydávali na pravidelných disciplinárnych schôdzach v stredu o 16.30.¹² Dôležité továrenske smernice viseli zasklené a zarámované na schodištiach a v jedálni. Nikto si ich za šesť dní v týždni nemohol nevšimnúť. Pochopiteľne, vidieť sa dá aj bez pozerania a počuť sa dá aj bez počúvania, nariadenia sa však vstepovali do nášho nevedomia každý deň bez ohľadu na to, za aké odporné sme ich považovali alebo ako veľmi sme boli presvedčené o tom, že na nás nemôžu mať žiadny vplyv.

Na schodišti na druhom poschodí sme si každý deň mohli prečítať toto:

SMERNICE PRE OBLASŤ VÝROBY

1. Pracujúci musia vykonať všetku prípravu – nasadiť si pokrývku hlavy, pripnúť uzemňovací pás, navliecť si rukavice a pod. – päť minút pred samotným začiatkom práce. Aby sa zabránilo nečistotám na výrobkoch, česanie vlasov alebo čokoľvek, čo by mohlo spôsobiť nečistoty či prach na výrobkoch, je zakázané. Porušenie sa trestá pokutou 2 jüany¹³.

2. Všetci pracujúci sa musia riadiť výrobnými usmerneniami vydanými nadriadenými. Ak má niekto na usmernenie iný názor, nech najskôr dokončí svoju prácu a až potom vyhľadá nadriadeného.

3. Pracujúcim nie je počas pracovnej doby dovolené opúšťať alebo meniť svoje pracovné stanovištia, ak to neschváli supervízor. Ak pracujúci opúšťa stanovište z osobných dôvodov, napr. návšteva toalety, musí požiadať o *povolenie na opustenie stanovišťa*. Porušenie sa trestá pokutou 2 jüany.

4. Nikto nesmie opustiť továreň bez *povolenia opustiť továreň* podpísaného manažérom príslušného oddelenia a personálnym oddelením a skontrolovaného strážnou službou pred opustením továrne. Opustenie továrne bez povolenia sa prísne trestá pokutou 50 jüanov.

5. Označenie dochádzkovej karty za druhých alebo požiadanie inej osoby o označenie karty je zakázané. Prvé porušenie znamená vážne napomenutie a trestá sa pokutou 20 jüanov; druhé porušenie sa trestá pokutou 100 jüanov a okamžitým prepustením.

6. Všetci pracujúci sa musia dostať do práce načas. Päťminútové oneskorenie sa počíta ako oneskorenie o jednu hodinu, pričom sa strháva dvojhodinová mzda.

Na treťom poschodí a v jedálni boli zarámované tieto smernice:

SMERNICE PRE OBLASŤ SPRÁVANIA

1. V dielni nie je povolené hovoriť, jesť, hrať sa, naháňať sa alebo hádať sa.

2. Zákaz zahadzovania odpadkov a pľuvania na zem. Každé porušenie sa trestá pokutou 5 jüanov.

3. Osobné telefonické hovory nie sú dovolené. V prípade odhľadania bude pracujúci bez ohľadu na dĺžku hovoru okamžite prepustený a bude mu zrazená mzda.

4. Krádež majetku továrne sa trestá pokutou 50 až 500 jüanov a pracujúci bude okamžite prepustený. Ak pôjde o vážny prípad, delikvent bude predvedený na pobočku polície.

5. Bežná doba nosenia kombinézy je jeden rok. Ak pracujúci potrebuje novú kombinézu, musí to rozumne zdôvodniť, inak mu bude zo mzdy strhnutých 50 jüanov.

6. Bežná doba nosenia pracovných topánok je osem mesiacov. Za bezdôvodné poškodenie sa zo mzdy strhne 12 jüanov.

SMERNICE TÝKAJÚCE SA ČERPANIA DOVOLENKY A UKONČENIA ZAMESTNANIA

1. Bez povolenia od vedúceho linky, predáka alebo manažéra oddelenia nie je čerpanie dovolenky možné. Povolenie dovolenky musí byť podpísané všetkými uvedenými a doručené osobnému oddeleniu na schválenie. Aby povolenie dovolenky bolo platné, musí byť následne podpísané žiadateľom. Inak sa bude dovolenka považovať za neprítomnosť na pracovisku.

2. Chorí pracujúci alebo pracujúci majúci osobné voľno, ktorí sa nemôžu zúčastniť práce nadčas, musia vopred získať povolenie a prejsť všetkými potrebnými procedúrami. Inak bude takéto voľno považované za neprítomnosť na pracovisku. Za neprítomnosť počas jednej nočnej práce nadčas bude zo mzdy strhnutá čiastka vo výške poldňovej mzdy, za neprítomnosť počas jedného dňa bude zo mzdy strhnutá čiastka vo výške troch denných miezd.

3. Za dvojdnovú neprítomnosť bude zo mzdy strhnutá čiastka vo výške šiestich denných miezd. Pokračujúca neprítomnosť na pracovisku v trvaní troch dní sa považuje za dobrovoľné zanechanie práce a dobrovoľné vzdanie sa platu.

4. Pracovníci vo výrobe sú v prípade úmyslu ukončiť zamestnanie povinní oznámiť túto skutočnosť pätnásť dní pred zamýšľaným ukončením; ostatný personál mesiac pred zamýšľaným ukončením zamestnania. V opačnom prípade bude strhnutá mzda za pätnásť dní.

5. Novým pracovníkom a personálu, ktorí ukončia zamestnanie pred vypršaním dvojmesačnej lehoty, bude zo mzdy strhnutá čiastka vo výške siedmich denných miezd za náklady na zaškolenie.

Zarámované pravidlá pochopiteľne nemali na beh života v továrni žiadny dramatický účinok. Ich prítomnosť sme si uvedomovali len vtedy, keď sme sa ocitli na hranici ich porušenia alebo keď sme ich porušovali. Pravidlá sa dali rôznymi spôsobmi obchádzať, ako je to napokon možné pri každom zákone. Zákaz zhovárať sa, jesť a hrať sa na pracovisku bol jednou zo základných smerníc. Ale ako som uviedla, zhováranie sa, jedenie maškrt, vtípkovanie a vzájomné doberanie sa bolo neskoro popoludní a v noci celkom verejné. Ak robotníčky chceli zabiť nudu a prekonať ospalosť, nemohli sa jednoducho ubrániť tomu, aby smernice neporušovali. Sem-tam došlo aj k individuálnemu vzdoru ako nevykonávanie práce na pracovisku, hlasný hovor, vysmievanie sa kolegyniam alebo opustenie pracovného stanovišťa bez schváleného povolenia. Rozprávanie vtipov pri linke, niekedy verejné, inokedy potajomky, možno považovať za odpor voči extrémnym pracovným podmienkam a príležitosť osviežiť prázdnu myseľ. Najväčšou zábavou pri linke boli sexuálne narážky na technikov a supervízorov. Predmetom nových vtipov sa stal každý, kto si

zabudol zapnúť zips na nohaviciach alebo mal nový účes či oblečenie. Predáci a vedúci liniek takémuto správaniu väčšinou nevenovali pozornosť, bolo im totiž jasné, že každodenné fungovanie linky sa nemôže riadiť neústupčivými a neľútostnými smernicami. Museli brať ohľad na ochotu robotníčok poskytovať pracovnú silu a spoliehať sa na ich spoluprácu. Ako mi povedal vedúci mojej linky Paj-lan: „Nemá zmysel, aby sme boli tvrdí. Treba chápať situáciu robotníčok a ich individuálne problémy. Radšej robotníčku požiadam, aby svoje stanovište opustila a zašla si opláchnuť tvár studenou vodou, než aby som sa mal pozerať na to, ako celý čas zíva... Niekedy im ani nebránim, aby sa zhovárali alebo snívali s otvorenými očami, je to vlastne jediný spôsob ako ich primäť k tomu, aby neprestali pracovať.“ Aj podľa predákov boli tvrdé disciplinárne techniky despotické a nariadené zvonku a na riadenie takých ľudských záležitostí ako konanie, schopnosť konať a jej obmedzovanie sa prakticky nedali použiť.

Na to, aby sa robotníčky vyrovnali s pracovným tlakom a aby humanizovali tvrdé podmienky, vyvinuli na pracovisku ďalšie dômyselné taktiky, často neviditeľné a nezaznamenané (Kondo, 1990). Kým niektoré robotníčky sa oddávali dennému sneniu, iné si medzi sebou posielali sladkosti a rôzne maškrtky, ďalšie zase počúvali audiokazety alebo rádio. Niektoré robotníčky si so sebou priniesli fotografie svojich blízkych alebo populárnych hviezd a dali si ich na stôl. V Meteore aj na iných pracoviskách mali robotníčky veľký záujem zhovárať sa so mnou o hongknských spevákoch, speváčkach a filmových hviezdach (Pun, 2001, s. 103 – 116). Dvadsaťtriročná vedúca linky kontroly kvality Ťuan bola obdivovateľkou Andyho Laua – na pracovnom stole mala pod sklom viac než desať jeho rôznych fotografií. Povedala mi, že sa jej páči tak veľmi, že všetky ušetrené peniaze minie na jeho nový album. Snívanie o pekných a príťažlivých idoloch robotníckam pomáhalo zahnať nudu a pocit rezignácie. Ako vravela Ťuan: „Keď som bola malá a žila som na dedine, často som si predstavovala, že sa stanem speváčkou a budem koncertovať vo veľkých mestách. To by bolo super.“ Dennému sneniu na pracovisku, tejto taktike psychologického úniku na zmiernenie tlaku, napätia a nudy z rovnakej práce opakujúcej sa deň čo deň sa oddávali robotníčky pri linke aj vedúci (Pun, 2001, s. 114).

Aj keď sa na počúvanie rádia počas pracovnej doby nevzťahoval žiadny prísny zákaz, zvyčajne hudba hrala len pätnásť minút na začiatku práce ráno a popoludní. Počas nadčasov v noci hralo rádio často po celú dobu – to však neurčoval žiadny predpis, ale vyplývalo to zo všeobecného konsenzu a očakávania. Rádio bolo pre úľavu od drsného pracovného života zásadné a aj napriek tomu, že záľuba v hudbe bola individuálnou stratégiou vyrovnávania sa so stresom a napätím v práci, akákoľvek opozícia voči tomuto individuálnemu správaniu sa mohla rozvinúť do svojím spôsobom jednotného vzdoru. Tento druh vzdoru dobre poukazuje na to, že narušovanie poriadku na pracovisku sa nemusí vždy týkať ekonomických záujmov. Nejde vždy len o chlieb a dôstojnosť, ide aj o radosť a prácu.

Jeden zaujímavý spor, ktorého svedkyňou som bola, sa týkal práve rádia. Keďže rôzne výrobné linky obľubovali rôzne stanice, niekedy sa zvuky jednotlivých staníc miešali a súperili medzi sebou navzájom – hlasitosť všetkých rádioprijímačov bola totiž často zvýšená na maximum. Ak chceli predák alebo vedúci linky niečo robotníckam povedať, museli na ne často kričať, čo niekedy spôsobovalo výpadky. Vedúci linky niekedy rádio o dačo stíšil, robotníčky ale okamžite hlasitosť pridali znovu, lebo ich rušil hluk z vedľajšej linky aj hlučnosť strojov. Jednej noci o 20.15 niečo také zbadal Tchien, asistent manažéra výrobného oddelenia, a nečakane nariadil vedúcim liniek, aby všetky rádiá vypli. Pracovisko sa opäť ponorilo do ticha, no ticho v noci bolo akési zvláštne. V dielni zavládla nezvyčajná nálada, reptanie a nesúhlas silnel a šíril sa čoraz ďalej. Naraz v tej istej chvíli všetky robotníčky spomalili výrobné tempo. Linka sa musela zastaviť a robotníčky sa začali baviť a smiať, akoby bolo voľno. Niektoré nové robotníčky sa najskôr neodvážili prestať pracovať, keď sa však poobzerali naokolo a videli, že ostané robotníčky nerobia nič a len sa bavia, aj ony cítili potrebu s prácou prestať. K robotníckam, ktoré spomalili výrobu na jednej linke, sa potichu pridali robotníčky na ďalších linkách. Predáci a vedúci liniek vedeli, že presviedčať robotníčky, aby pracovali, nemá žiadny zmysel.

Nová situácia ma šokovala a nedočkavo som čakala, ako sa vyvinie. Nestalo sa však nič. Robotníčky sa ďalej zhovárali a zabávali sa, niektoré si potichu spievali. Predákov si predvolali do kancelárie

výrobného oddelenia, kde sa mali s Tchienom poradiť o tom, čo robiť. Tchien nemal v úmysle vzdať sa a povoliť, aby sa rádiá mohli opäť pustiť – priveľmi by sa tým spochybnila jeho autorita a stratil by tvár. No nemohol ani nariadiť zastavenie výroby, to mohol urobiť len pán Wu, ktorý bol manažérom výrobného oddelenia, ten však bol v tom čase mimo továrne. Situácia zostávala bezvýchodisková a vyzeralo to tak, že smiech a vtipy len podkopávajú Tchienovu autoritu. O 21.00 nám nariadili, aby sme opustili pracovisko. Cestou späť na ubytovňu boli robotníčky nadšené, na ulici nahlas a celkom slobodne hovorili. Nikto sa o udalosti v dielni nezmieňoval priamo, ale všetky sme vedeli, že to bola otvorená konfrontácia s despotic-kým výrobným strojom. Namiesto toho viedli rozhovory o obľúbených hviezdach, a keď sa už raz rozhovorili o nich, debata sa mohla viesť prakticky donekonečna. Nasledujúcu noc už boli rádiá pustené a vo výrobe sa pokračovalo ako zvyčajne.

Tento prípad ukazuje, že robotníčky nekonali militantne výlučne z ekonomických dôvodov, ale aj z dôvodu kultúrnych aktivít, ktoré vnímali ako dôležitú súčasť svojho každodenného života. Lúbostné piesne a príbehy predchnuté romantikou a čarom boli základom denného snenia, prostriedkom úľavy od tlaku v práci aj boja so smútkom za domovom. Odcudzenie od práce sa javilo vďaka populárnym piesňam a spevákom a speváčkam menšie. Rádio nebolo len zdrojom zábavy počas nekonečne dlhej pracovnej doby a v ťažkých pracovných podmienkach, ale dávalo aj možnosť dozvedieť sa niečo o vonkajšom svete, bolo jediným spôsobom ako povoliť putá telesného uväznenia na pracovisku. Hoci sa robotníčky museli podriaďovať prísnyim pravidlám továrne, mohli pokračovať v svojom dennom snení a predstavivosti. Vypnutie rádia znamenalo zásah do ich osobného života, a teda aj zásah do práv, v ktorých nemienili robiť ústupky. V prípade s rádiom stáli na strane robotníčok dokonca aj predáci a vedúci liniek. Paj-lan povedal: „Program v rádiu inšpiruje a stimuluje dievčatá k tomu, aby pracovali rýchlo. Som si istý, že bez rádia by som ich pracovať nedonútil.“

Víťazstvo však v tomto prípade malo svoje hranice: továrenské smernice zostali aj naďalej veľmi podrobné, zväzujúce a príliš zasahovali do každodenného života robotníčok. Ubytovacie smernice

a smernice týkajúce sa spolužitia boli v ubytovni vyvesené na každom poschodí. A opäť to bolo to isté: zákaz pľuvať, hádať sa, stávkovať, piť alkohol, vytvárať kliky, vymieňať si miesta, zhovárať sa, smiať sa, navštevovať sa po polnoci, mať nocujúce návštevy, používať varič, ohrievač, sušič na vlasy, a mnoho ďalších zákazov a smerníc týkajúcich sa každodenného života, ktorých porušenie bolo trestané pokutami vo výške od 5 do 500 jüanov. K porušovaniu smerníc dochádzalo v každom prípade oveľa častejšie na ubytovni než na pracovisku. Robotníčky si často vymieňali miesta na spanie – v skupinách založených na príbuzenstve alebo etnicite boli schopné sa znášať o dačo ľahšie. Okrem toho, na izbách sa donekonečna varilo, všetky robotníčky boli po príchode z práce nadčas v noci hladné. Na izbách často prespávali návštevy z vidieka a zostávali, až kým si samy niekde nenašli prácu. Niekedy sa v ženskej posteli našiel muž, ak sa takáto udalosť ohlásila, pre robotníčku to znamenalo okamžité prepustenie. Hoci bolo stávkovanie a pitie alkoholu menej časté na izbách žien, bolo celkom bežné v mužskej časti ubytovne. Porušenia poriadku súvisiace s každodenným životom boli nespočetné, a pokiaľ vážne neohrozovali poriadok života na ubytovni, vo všeobecnosti sa tolerovali.